

บทที่ 2 การศึกษาเอกสาร

การศึกษาเกี่ยวกับพืชผักพื้นเมือง

นับตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์รู้จักนำพืชชนิดต่าง ๆ ที่พบในป่าหรือในท้องดินที่อาศัยอยู่ มาใช้เป็นอาหาร รักษาโรค และใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าชีวิตความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความมั่นคงของประเทศชาติ พืชมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด จนเปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต และ เข้ามามีบทบาทมากที่สุดในปัจจุบัน โดยเฉพาะทางด้านโภชนาการ ด้านการแพทย์ เกษตกรรม และการค้นคว้าวิจัยด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ในด้านข้อมูลพื้นฐาน การศึกษาดำรง การรวบรวม การจดบันทึกลักษณะและรายละเอียดอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ โดยเฉพาะส่วนที่นำมาใช้รับประทาน วิธีการนำมาใช้ประกอบอาหาร และข้อมูลอื่น ๆ มีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาค้นคว้า และการวิจัยด้านอื่น ๆ ทั้งต่างประเทศและในประเทศไทย อย่างไรก็ตามการศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ ทำให้ได้ทราบประวัติความเป็นมาในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชผักและพืชผักพื้นเมือง

การศึกษาเกี่ยวกับพืชผักพื้นเมืองในประเทศไทย มีดังนี้

สมจิตร พงศ์พันธ์ และสุภาพ ภู่งประเสริฐ (2515) กล่าวถึง พืชที่กินได้และพืชมีพิษในเมืองไทย โดยบรรยายข้อมูลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษสั้นๆ เกี่ยวกับส่วนที่นำมาใช้รับประทาน และกรรมวิธีในการนำพืชป่ามาบริโภคได้อย่างปลอดภัย

ทวีศักดิ์ บุญเกิด (2520) ได้ทำการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเฟิร์นในเมืองไทย พบหลายชนิดเป็นพืชผักพื้นเมืองที่ชาวชนบทนิยมนำมาประกอบอาหาร

วัฒนา เถถียรสวัสดิ์ (2521) กล่าวว่า พืชผักในความหมายของคนไทยน่าจะแบ่งออกเป็น 2 จำพวก คือ

1. พืชที่ได้จากผักโดยตรง ได้แก่ พืชผักที่เป็นพืชผักเศรษฐกิจทั่วไป เช่น ตะค้า กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก ผักกาดหอม เป็นต้น
2. พืชอื่นๆที่ไม่ใช่ผัก แต่นำมาบริโภคเป็นพืชผัก ซึ่งอาจได้มาจากพืชไร่ ไม้ป่า วัชพืช และนำมาบริโภคเป็นอาหาร

แหล่งที่มาของพืชผักที่มนุษย์นำมาใช้บริโภคมีที่มาได้หลายทางด้วยกันดังนี้

1. จากสวนผัก ซึ่งได้แก่ สวนผักที่ปลูกจำหน่ายเป็นการค้า
2. จากสวนครัว ได้แก่ สวนผักที่ชาวบ้านในแต่ละครอบครัวปลูกขึ้นเอง เพื่อนำมาใช้ประโยชน์
3. จากพืชที่เกิดขึ้นเองในป่า หรือแหล่งต่างๆตามธรรมชาติ เช่น ริมข้างทาง บริเวณแหล่งน้ำต่างๆ
4. จากวัชพืช ได้แก่ พืชที่มนุษย์ไม่ต้องการ และต้องการทำลายหรือกำจัดทิ้งไปแต่ชาวบ้านสามารถนำพืชเหล่านั้นมาบริโภคเป็นอาหารได้ เช่น ผักเสี้ยน ผักตบชวา ผักเบี้ย สะเดาดิน เป็นต้น

วิดา เทพหัตถ์ (2527) ให้คำจำกัดความไว้ในสารานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า “ผัก” หมายถึง พืชบางชนิดที่นำมาใช้รับประทานเป็นอาหารประเภทให้วิตามินและเกลือแร่เป็นสิ่งสำคัญ บางทีเรียกว่า “พืชผัก” ซึ่งตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Vegetables” โดยอาจเป็นพืชที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเป็นพืชที่ปลูกขึ้นก็ได้ ส่วนของพืชที่นำมาใช้เป็นผัก อาจใช้ ใบ ดอก ผล ราก หรือใช้ทั้งลำต้นก็ได้

ประนม คำลาภ (2530) กล่าวถึง พืชป่าที่ชาวเขา และคนในบางท้องถิ่นของจังหวัดเชียงใหม่ นำมาใช้เป็นอาหาร

มานิต ออพานิชกิจ (2530) ศึกษาและสำรวจพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดอุดรธานี จำนวน 86 ชนิด ประกอบด้วยไม้ดอก 84 ชนิด และเห็ด 2 ชนิด อธิบายลักษณะทางพฤกษศาสตร์โดยสังเขป ส่วนที่นำมาใช้ วิธีการนำมาประกอบอาหาร พร้อมรูปพืชผักพื้นเมืองในแต่ละชนิด

ชูศรี ไตรสนธิ (2534) ทำการศึกษาสำรวจผักในตลาดเชียงใหม่จำนวนมากกว่า 30 ชนิด โดยบรรยายชื่อพื้นเมือง ชื่อในภาคกลาง และประเภทของอาหาร และในปีเดียวกันได้รายงานเกี่ยวกับผลไม้ที่ใช้เป็นผักในจังหวัดเชียงใหม่ ในรายงานการสัมมนา เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้านด้วย

กองโภชนาการ กรมอนามัย (2535) วิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการของผักชนิดต่างๆและอาหารไทย เปรียบเทียบในส่วนที่รับประทานได้ 100 กรัม หลายชนิดเป็นผักพื้นเมือง ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่า พืชผักพื้นเมืองให้สารอาหารที่จำเป็นทุกประเภท และเป็นแหล่งเกลือแร่ และวิตามินที่สำคัญหลายชนิด

อรอนงค์ สุโขไตรรัตน์ (2535) ศึกษาและสำรวจพืชผักพื้นเมืองในบางอำเภอของจังหวัด เชียงใหม่ จำนวน 67 ชนิด ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 44 ชนิด จัดอยู่ใน 27 วงศ์ 39 สกุล ทั้งหมดเป็นไม้ดอก มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางสัณฐานวิทยา สภาพนิเวศ ส่วนของผักพื้นเมืองที่ นำมาใช้ วิธีการนำมาประกอบอาหาร แหล่งที่พบ และภาพสีแสดงลักษณะพันธุ์ไม้

อุไร คำศรี (2535) ศึกษาและสำรวจพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 137 ชนิด จัดอยู่ใน 51 วงศ์ เป็นไม้ดอก 133 ชนิด เฟิร์น 3 ชนิด จิมโนสเปิร์ม 1 ชนิด และตัวอย่างไม้ สมบูรณ์ 24 ชนิด มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางสัณฐานวิทยาโดยสังเขป สภาพนิเวศ ส่วนที่ใช้ รับประทาน วิธีการนำมาประกอบอาหาร ภาพสีและภาพวาดลายเส้น

พรพิมล วงศ์กุลทรัพย์ และคณะ (2536) สำรวจพืชผักพื้นเมืองที่มีจำหน่ายในตลาดสดบาง พื้นที่ของกรุงเทพมหานคร จำนวน 58 ชนิด บรรยายลักษณะทั่วไป และส่วนที่นำมาใช้ประกอบ อาหาร

บุษบา ไชคช่วยพัฒนากิจ (2537) ศึกษาและสำรวจพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดจันทบุรี จำนวน 131 ชนิด ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 113 ชนิด จัดอยู่ใน 55 วงศ์ 95 สกุล เป็นไม้ดอก 109 ชนิด และเฟิร์น 4 ชนิด มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางสัณฐานวิทยา สภาพนิเวศ ส่วนที่ใช้รับ ประทาน วิธีการนำมาประกอบอาหาร และภาพสีแสดงลักษณะพันธุ์ไม้

จันทร์ารักษ์ ไตรวานนท์ และคณะ (2537) ได้ศึกษาข้อมูลด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านชาว ธิชอ หมู่บ้านธิชอถุ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยกล่าวถึงพืชพื้นบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ทางด้านต่างๆ เช่น เป็นพืชสมุนไพร และพืชผักพื้นเมือง

มาโนช วานานนท์ และคณะ (2538) ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาในการใช้ผักพื้นบ้านของ จังหวัดนครศรีธรรมราช เน้นเฉพาะพืชผักที่ชาวบ้านไม่ได้นำไปขายในตลาด ซึ่งชาวเมืองมักไม่รู้จัก และคุ้นเคย

สุกัญญา นิยมตรุษะ (2539) กล่าวถึง ผักชนิดต่างๆ จำนวน 62 ชนิด บรรยายลักษณะทาง สัณฐานวิทยาสั้นๆ ชื่อท้องถิ่น คุณค่าทางอาหาร ส่วนที่ใช้เป็นยา ประโยชน์ทางยา วิธีใช้ ในพืช ผักพื้นเมืองบางชนิดอธิบายวิธีการปรุงอาหารอย่างละเอียด

สถาบันการแพทย์แผนไทย (2541) กล่าวว่า “ผักพื้นบ้าน” หมายถึง พรรณพืชผักพื้นบ้าน หรือพรรณไม้พื้นเมืองในท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเป็นผักตามวัฒนธรรมการบริโภคของท้องถิ่น ในแหล่งธรรมชาติ (ป่าเขา ป่าละเมาะ ป่าแพะ หนองบึง ริมแม่น้ำ และธารน้ำ) สวนนาไร่ หรือชาวบ้านนำมาปลูกไว้ใกล้บ้านเพื่อความสะดวกในการเก็บมาบริโภค ผักพื้นบ้านเหล่านี้อาจมีชื่อเฉพาะตามท้องถิ่น และนำไปประกอบอาหารพื้นเมืองตามกรรมวิธีเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น และยังได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลพืชผักพื้นบ้านในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ โดยบรรยายถึง ชื่อพื้นเมืองในท้องถิ่นนั้น ลักษณะทางพฤกษศาสตร์โดยสังเขป นิเวศวิทยา ส่วนที่นำมาใช้ และวิธีการประกอบอาหาร

บุษบา จำเดิม (2542) ทำการศึกษาและรวบรวมพืชผักและสมุนไพรพื้นบ้านของจังหวัดจันทบุรี โดยพบตัวอย่างพืช 253 ชนิด ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 233 ชนิด 174 สกุล 86 วงศ์ ได้จัดทำชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อพื้นเมือง คำบรรยายโดยสังเขป ภาพนิเวศ การใช้ประโยชน์ทางด้านอาหาร สมุนไพร และด้านอื่นๆ พร้อมกับภาพประกอบของพืชแต่ละชนิด และในปีเดียวกัน วัชรประชาศรียศเรศ ได้สำรวจและรวบรวมรายชื่อพืชผักพื้นเมือง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ จำนวน 251 ชนิด โดยกล่าวถึง ชื่อพื้นบ้าน ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อสามัญ การใช้ประโยชน์ และลักษณะของพันธุ์ไม้

การศึกษาของต่างประเทศ มีดังนี้

Ochse (1931) ได้ทำการศึกษาสำรวจ และรวบรวมพืชผักในเขตร้อน จำนวน 18 วงศ์ และได้ตีพิมพ์เป็นเอกสาร โดยใช้ชื่อ “Vegetables of the Dutch East Indies” ซึ่งได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะทางสัณฐานวิทยา การนำไปใช้ประโยชน์ โดยระบุส่วนต่างๆ ของพืชที่นำมาใช้รับประทาน กรรมวิธีในการใช้ประกอบอาหาร พืชผักที่กล่าวถึงนั้นหลายชนิดเป็นพืชผักพื้นเมืองซึ่งเป็นที่นิยมรับประทานของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศไทย นอกจากนี้มีพืชหลายชนิดเป็นวัชพืช และไม้ประดับ ที่คนไทยไม่นิยมนำมาใช้เป็นอาหารแต่มีรายงานว่าใช้เป็นอาหารได้

Herklots (1972) ได้ศึกษาพืชผักพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยรวบรวมข้อมูลต่างๆไว้ ทั้งลักษณะพันธุ์ไม้ การปลูก ส่วนที่ใช้รับประทาน คุณค่าทางอาหาร และวิธีประกอบอาหาร มีทั้งพืชน้ำ พืชบก พืชใช้รากและหัว พืชที่นำมาจำหน่ายในตลาด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผักที่เป็นที่นิยมของคนจีน

Tindall (1983) ศึกษาเกี่ยวกับพืชผักในเขตร้อน พบเป็นผักพื้นเมืองของจังหวัดลพบุรี ประมาณ 12 ชนิด โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะ การเพาะปลูก บำรุงดิน การขยายพันธุ์ การเจริญเติบโต ผลผลิต ศัตรูพืช สัตว์สวน ประเภทของสารอาหารที่ได้รับจากส่วนต่างๆของพืชผัก ส่วนที่ใช้เป็นอาหารตลอดจนวิธีการในการประกอบอาหาร

Jacquat (1990) ตำรวจ บันทึกลง และรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะ ประโยชน์ของพืชผักที่พบในตลาดเมืองไทย จำนวน 241 ชนิด ทั้งที่เป็นพืชจากธรรมชาติและนำมาเพาะปลูก ในแง่ต่างๆ เช่น สรรพคุณทางยา การใช้เป็นอาหาร ระบุส่วนที่ใช้รับประทาน กรรมวิธีในการนำมาประกอบอาหาร ประโยชน์ทางด้านอื่นที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน

Siemonsma และ Kasem Piluek (1993) ได้รวบรวมรายชื่อพืชผักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน 86 ชนิด บรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยา ชื่อพื้นเมือง ต้นกำเนิด วิธีการนำมารับประทาน ส่วนที่นำมาใช้ การเจริญเติบโต สภาพนิเวศ และอีกจำนวนหลายชนิดที่บรรยายโดยสังเขป ซึ่งพบว่าหลายชนิดเป็นผักพื้นเมืองที่ชาวไทยนิยมบริโภค

จากการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมามีผู้ให้ความสนใจในการศึกษาวิจัย และรวบรวมความรู้ต่างๆของพืชผักพื้นเมืองมากขึ้น โดยศึกษาในแง่ต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนาเป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค และประโยชน์ในด้านอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่า ในอนาคตพืชผักพื้นเมืองจะกลายเป็นทรัพยากรที่มีค่ายิ่ง เพราะจากการศึกษาพบว่าพืชผักพื้นเมืองต่าง ๆ นั้น มีปริมาณสารอาหารสูง ปลอดภัยจากสารเคมี และมีหลากหลายชนิด ทั้งที่ขึ้นอยู่เองตามธรรมชาติ และที่มีการนำมาเพาะปลูก นอกจากนี้ในสภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน ประชาชนเริ่มกลับไปใช้ชีวิตพออยู่พอกินกันมากขึ้น และเริ่มกลับไปใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำรงชีวิต รวมถึงการเริ่มบริโภคพืชผักพื้นเมืองกันมากขึ้น เพราะหาได้ง่ายในท้องถิ่น และในพืชผักพื้นเมืองส่วนมากที่นำมาจำหน่ายมีราคาถูกกว่าพืชผักเศรษฐกิจทั่วไป

ดังนั้นหากได้มีการศึกษาวิจัย ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพืชผักพื้นเมืองอย่างต่อเนื่องแล้ว พืชผักพื้นเมืองคงจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนตระหนักถึงคุณค่า และร่วมมือกันอนุรักษ์ไว้ เพื่อเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของไทยต่อไปในอนาคต

สภาพทั่วไปของจังหวัดพบุรี (ที่มา:บรรยายสรุปจังหวัดพบุรี พ.ศ. 2540)

จังหวัดพบุรีตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน 155 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟสายเหนือ 133 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 6,586.67 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,116.668 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ราบร้อยละ 30 และพื้นที่ป่าเขา ร้อยละ 70

แบ่งการปกครองเป็น 11 อำเภอ ดังนี้

1. อำเภอเมืองพบุรี
2. อำเภอโคกสำโรง
3. อำเภอบ้านหมี่
4. อำเภอชัยบาดาล
5. อำเภอท่าหลวง
6. อำเภอพัฒนานิคม
7. อำเภอสระโบสถ์
8. อำเภอทำนุรัง
9. อำเภอโคกเจริญ
10. อำเภอลำสนธิ
11. อำเภอหนองม่วง

ที่ตั้ง

อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 100 องศา 26 ลิปดา ถึง 100 องศา 27 ลิปดาตะวันออก และเส้นแวงที่ 14 องศา 39 ลิปดา ถึง 15 องศา 30 ลิปดาเหนือ

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดเพชรบูรณ์และนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดสระบุรีและพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง และนครสวรรค์

สภาพภูมิประเทศ

พื้นที่ของจังหวัดลพบุรีเป็นที่ลุ่มสลับกับเนินเขา ในบริเวณที่ราบลุ่มจะมีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่าน โดยแม่น้ำสายนี้แยกสาขาออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเข้าสู่พื้นที่ของจังหวัดลพบุรี มีระยะทางประมาณ 42 กิโลเมตร ลุ่มน้ำในบริเวณนี้ยังประกอบไปด้วยถ้ำธารธรรมชาติอีกหลายแห่ง ซึ่งกระจายอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทั่วไปของพื้นที่

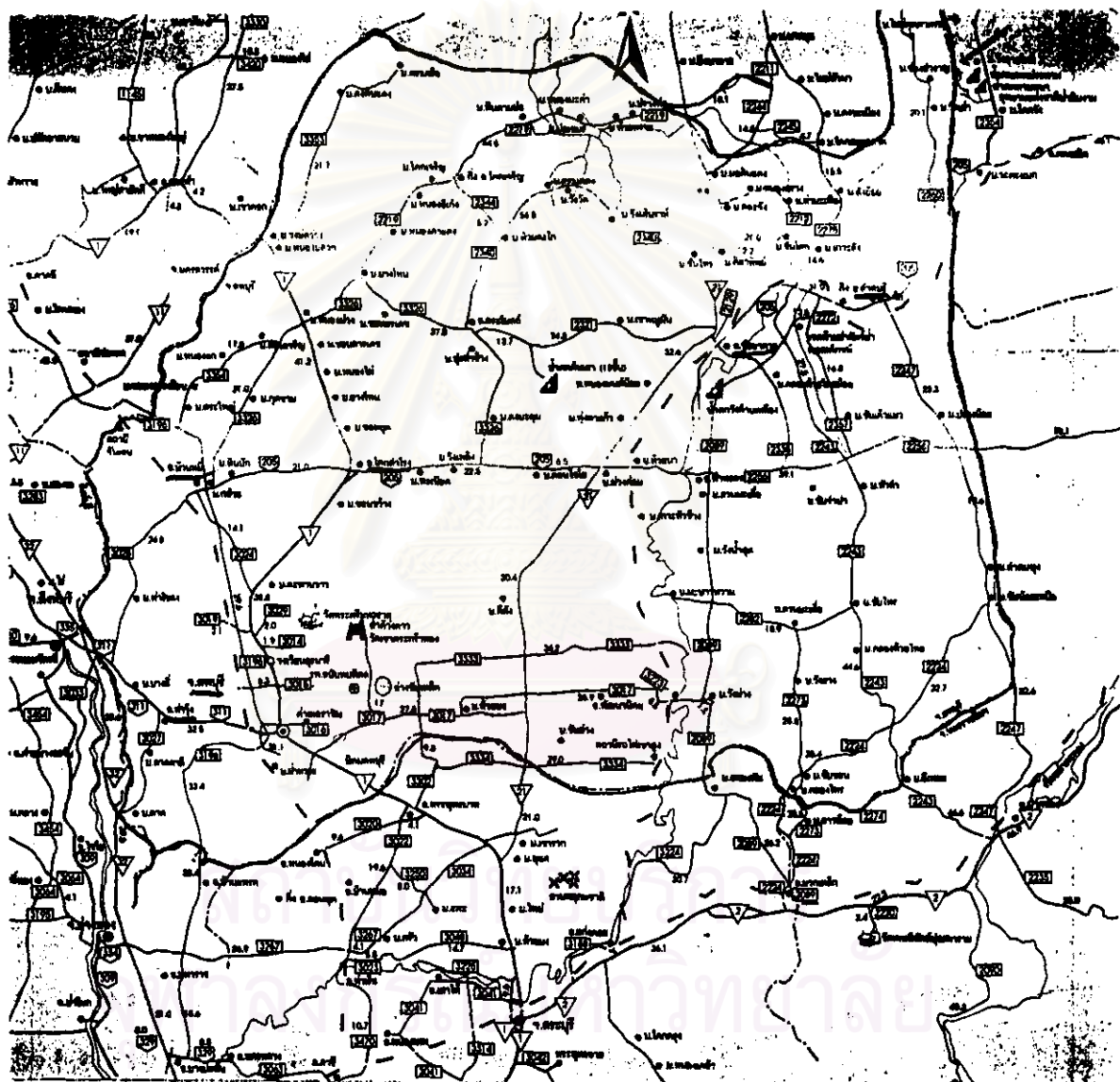
แม่น้ำป่าสัก เป็นแม่น้ำอีกสายหนึ่งที่ไหลทอดผ่านพื้นที่ทางตอนกลางของอำเภอชัยบาดาล และอำเภอพัฒนานิคม

นอกจากนี้ในจังหวัดลพบุรี ยังเหลือพื้นที่ป่าที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์อยู่อีกหนึ่งแห่งคือ ป่าซับลังกา ซึ่งเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ที่ค่อนข้างสมบูรณ์และมีความหลากหลายมาก เพราะมีสภาพป่าหลากหลายต่างกันไป และได้รับการดูแลอนุรักษ์เป็นอย่างดี

สภาพภูมิอากาศ

จังหวัดลพบุรีมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 28 องศาเซลเซียส ในฤดูฝนได้รับอิทธิพลจาก ทมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม ทำให้มีฝนตกชุก ดังนั้นพันธุ์ไม้ตามธรรมชาติจึงมีความอุดมสมบูรณ์และมักจะไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ จังหวัดชลบุรี (ที่มา :แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดชลบุรี)